

פרק ז. פעילות הפרנסים להגשמת היעודים¹**כז. טובת היחיד**

כותב רבינו יונה: "חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חברו אם דל ואם עשיר, וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם..."²

בשל הסיבות הבאות מצווה כל אחד לפעול למען הזולת

בנים למקום שנינו: "חביבין ישראל שנקראו בנים למקום"³. אומר הספרי: "ובך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים". מלמד שכל אחד ואחד חביב לפני הקב"ה מכל אומות העולם"⁴. כותב השפת אמת: "כי באמת מה הפרש לפני המקום ב"ה בין הגדול או הפחות שבישראל לפי גודל רוממותו ית' מצד שבחר בישראל"⁵.

כולם קדושים אומר המדרש: "שניך כעדר הרחלים". מה הרחל הזו שכלה קדושה, כך ישראל כלם קדושים"⁶.

בני אברהם יצחק ויעקב פוסק הרמב"ם בהלכות סנהדרין: "... וכן אסור לו לנהוג בהן קלות ראש.... בני אברהם יצחק ויעקב הם, צבאות השם שהוציא מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה"⁷. כותב הרא"ה קוק: "וכל אחד מישראל חי בקרבו ניצוץ אור קדוש ממורשת אבות מקדושת תורה וגדולת אמונה"⁸.

כל אחד קבל את התורה התניא כותב: "... אפילו קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על קדושת ה' על הרוב וסובלים עינויים קשים שלא לכפור בה' אחד ואף אם הם בורים ועמי הארץ ואין יודעים גדולת ה' "⁹. הרב ירוחם ליוואוויץ ממיר כותב: "... שקבלת התורה לא היתה קבלה כללית של הכלל ישראל כלו, רק שכל פרט ופרט שבישראל זכה לקבלת התורה קבלה פרטית"¹⁰.

"כל ישראל בני מלכים הם"¹¹

¹ ראה סעיף ב.

² שערי תשובה שער ג יג. וראה רלב"ג שמואל א פרק יב כד התועלת העשרים וארבע; שיחות מוסר תשל"ב לא: "העני חשוב כמת, לא משום שחסר לו עצמו, אלא משום שאין ביכולתו לתת לזולת כלום". וראה סעיף קסט.

³ משנה אבות ג יד.

⁴ ספרי על דברים יד ב.

⁵ שפת אמת לסוכות תרל"ו ד"ה ענין.

⁶ מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) ו. ראשונים ואחרונים עומדים על כך שנשמות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד ראה קרית ספר הקדמה. וראה רדב"ז רמב"ם ממרים ב ד; בית יוסף אורח חיים רכד; ספר חרדים השלם סא; שלי"ה א דף קצד ב; תניא לב; תורת משה ההגדה של פסח ד"ה בשבעים נפש; צדקת הצדיק קצו.

⁷ רמב"ם סנהדרין כה ב. וראה תפילת חוני המעגל, בבלי תענית כג א. וראה בבלי סוכה לא א ורש"י שם ד"ה לאבוהא. וראה תורת חובת הלבבות שער עבודת השם ג ד"ה והאפן הרביעי.

⁸ אורות, אורות ישראל ד ו. וראה סדור עולת ראייה עמי כב.

⁹ תניא פרק יח. וראה שם פרקים יט כה ועוד. וראה רש"י מדבר טז ג ד"ה כי כל העדה כלם קדשים: "כולם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה". וראה העמק דבר בראשית כב יז; רסיסי לילה מד; משך חכמה דברים ה כד; עולת ראייה ב עמי יח עה"פ משה ואהרן בכהניו; לנתיבות ישראל א רלג - רלח.

¹⁰ דעת חכמה ומוסר א עמי קפח.

¹¹ בבלי שבת סז א. וראה צרור המור דברים יז יח: "לבלתי רוס לבבו מאחיו" אחר שהם בני מלכים כמוהו".

השגחה פרטית כותב הרש"ר הירש: "... יש משמעות עצמאית לכל יחיד; כל אחד הוא 'עולם בפני עצמו', ויש לו ערך משלו, והוא נתון להשגחתו הפרטית של ה'".¹² כותב המשך חכמה: "כי כולם שווים ועם קדוש לה' אלקיו, וכל אדם ראוי לבא להשגחה האלקית".¹³

כל אחד חיוני המדרש אומר: "א"ר שמעון בר יוחאי: מנין אתה אומר אילו היו ישראל חסרים אפילו אדם אחד לא היתה השכינה נגלית עליהם? דכתיב: 'כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני'".¹⁴ פסוק מפורש בתורה: "אתם נצבים היום כלכם... כל איש ישראלי", ומבאר הרש"ר מלאדי: "... ולכן אמרו רז"ל הוי שפל רוח בפני כל אדם לפי שיש בכל אחד ואחד בחינות ומדרגות מה שאין בחבירו וכולם צריכים זה לזה".¹⁵ החתם סופר כותב על אותו פסוק: "פירוש כל איש ואיש בכס הוא ישראל חשוב אין אחד מכם שאינו חשוב".¹⁶

באופן מיוחד מצווים פרנסים לפעול לטובת כל אחד ואחד¹⁷

מלך כותב הרלב"ג: "... להודיע יושר דוד שכבר היה עושה משפט וצדקה לכל עמו לא היה מעלים עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך הגוף".¹⁸

פרנסים כותב הראי"ה קוק: "הנהגת הדור הראויה צריכה להיות שהמנהיג ישתדל לחדור למצבו של כל יחיד כפי כוחו...".¹⁹ כותב הרב זילברשטיין: "כלל לא פשוט להתמנות מנהיג בעם ישראל. הדבר מחייב התמסרות מרובה לקהל, ולכל יחיד ומתוך הקהל".²⁰ בירונה החליטו: "דור דור ודורשי, דור דור ומנהיגיו יצו, להיות עיניהם תמיד פקוחות, כרועים, עדרם כללי ופרטי קהלם ירעו...".²¹

פעילות הפרנסים למען כל אחד ואחד באה לידי בטוי בתחומים הבאים

הגנה אומר הנביא ירמיה: "כה אמר ה' עשו משפט וצדקה והצילו גזול מיד עשוק וגר יתום ואלמנה אל תונו אל תחמסו...".²² כותב הזהר הק': "הרועה את הצאן כשהצאן יולדת

¹² רש"ר הירש דברים א י.

¹³ משך חכמה במדבר ט ז.

¹⁴ דבר"ר ז ח. וראה שפת אמת קרח תרל"ט: "ואמת כי יש לכל אחד מבניי חלק בתורת ה' בפנימיות חלק נשמתו...".

¹⁵ ליקוטי תורה ריש פרשת נצבים. וראה עולת ראייה ב ריש פרקי אבות; אורות ישראל ו ב.

¹⁶ חתם סופר על התורה נצבים ד"ה כל איש ישראל. וראה סעיף קעא.

¹⁷ הפרנסים מצווים באופן מיוחד לתת דוגמא ומופת בכל הליכותיהם בשל כמה סיבות. א. בעצם קבלת עול הפרנסות הם התחייבו למלא את תפקידם בשלמות, ראה סעיף יד הערה 28; סעיף נג הערה 8. ב. ללא דוגמא אישית אי אפשר להגשים את יעודי האומה. ג. אם הם לא יפעלו כראוי הם עלולים לגרום לנזקים גדולים למדינה ולציבור, ראה סעיף מט. ד. הם עלולים לגרום להכשלת העם בעבירות ולחילול השם, ראה סעיפים לא מט.

¹⁸ רלב"ג שמואל ב סוף פרק כא התועלת השלשים ותשעה. וראה דרך מצותיך, מצות מינוי מלך דף קח ב.

¹⁹ עין איה ברכות א פרק רביעי כב. וראה סעיף ריג.

²⁰ עלינו לשבח דברים א עמ' סט. וראה עלינו לשבח שמות עמ' קד.

²¹ פנקס קהל וירונה ג רנב החלטה משנת שע"ה.

²² ירמיה כב ג - ד. וראה סעיף צז.

הרועה נוטל אותם טלאים בחיקו כדי שלא ילאו ויגו ומוליכם אחרי אמותם ומרחם עליהם. כך המנהיג לישראל צריך להנהילם ברחמים ולא באכזריות.²³ כותב הגר"א: "... שמוטל על משגיחי העיר או המדינה שישגיחו בכל עוז שלא יגיע שום היזק ושום אונס לאדם מחבירו".²⁴ בבאסקוויץ החליטו: "הראש הקהל מחוייב לעמוד בימין צדק לכל הבא להציל עשוק וכו' ולא יאטום אזנו מלשמוע ח"ו".²⁵

סיוע

הרמב"ם פוסק בהלכות מלכים: "... רועה קראו הכתוב 'רעות ביעקב עמו', ודרכו של רועה מפורש בקבלה 'כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא וגו'".²⁶

שנינו: "ברכות כהן גדול כיצד... וכהן גדול... עומד וקורא... ומברך עליה שמנה ברכות על התורה ועל העבודה... ועל שאר התפילה", ומבאר התפארת ישראל את הסיפא: "שיושיע הקב"ה לכל יחיד מצרתו".²⁷

חיזוק הדת

כותב הרש"ר הירש: "החובה על הכלל והצבור על ידי באי כוחו לשמור ולנצור את חיי האיש הפרטי, לבל יטה האיש ההוא מני דרך הצדק והמישרים".²⁸ כותב הראי"ה קוק: "על כל חכם בעדתו להשתדל ראש לכל דבר, שתהי' הפניה הראשית של כלל עם ה' לקדושת שם ה' ויסוד התורה בחיים".²⁹

פיתוח האישיות

כותב הרב צדוק הכהן מלובלין: "ובזה נתפארו בני יששכר יודעי בינה לעיתים... שהם יודעים בכל עת כפי הראוי לאותו עת והרפואה המועלת לטבעי הדור ההוא, ולפיכך הם הראויים להיות מורים מה יעשה ישראל, וכן שבט לוי הם מסוגלים ונבחרים לזה לדעת המעשה הראוי לכל נפש ולכל דור ביחוד".³⁰ כותב השם משמואל: "מנהיג ישראל צריך להנהיג לכל אחד ואחד סדר עבודתו כפי שורש נשמתו".³¹ כותב הרב חרל"פ: "הרצון המוחלט העליון לרום לאדר את כל יחיד ויחיד למרום הגדלות והתפארת".³²

פרנס הפועל למען היחיד מקיים את כל המצוות אותן מקיים יחיד המטיב לזולת.³³ לדעת הכתב והקבלה, מלך המתעלם מצרכי הזולת באופן שרירותי עובר על "לבלתי רום לבבו מאחיו".³⁴ זו דרך הבורא. פסוק מפורש בתהילים: "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון".³⁵

²³ זהר שמות כא א.

²⁴ ליקוטי הגר"א ישעיה א כא.

²⁵ תקנות בוסקוביץ עא, מן הגנוים ב עמ' 111. וראה סעיף צה.

²⁶ רמב"ם מלכים ב ו.

²⁷ תפארת ישראל משנה סוטה פרק ז משנה ז אות מז.

²⁸ חורב עמ' 269.

²⁹ עין איה שבת א פרק ראשון כו.

³⁰ שיחת מלאכי השרת פרק ראשון (דף ה ע"א בדפוסים הסטנדרטים) לובלין תרפ"ז.

³¹ שם משמואל פנחס תר"ע ד"ה יפקוד.

³² מי מרום אורי וישעי עמ' קפב. וראה סעיפים קנז – קס, ריג – רלג.

³³ ראה סעיפים קסט קעא.

³⁴ ראה הכתב והקבלה דברים יז כ.

³⁵ תהלים קמה טז.

כדי להבטיח את טובת כל אחד ואחד יש למנות מועמד בעל אהבת ישראל. פסוק מפורש בתורה: "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם..."³⁶, ואומר המדרש: "... שהיה רואה בסבלותם ובוכה ואומר חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן כתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן".³⁷ ואומר המדרש: "אמרו רבותינו, כשהיה משה רבינו רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית. כיון שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו אמר: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא. עיף אותה. הרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך חייך תרעה את עמי ישראל".³⁸

הרש"ר הירש כותב: "הפרנס אל יבזה בלבו ואל ינהג קלות ראש גם עם הפחות שבפחותים בבני העדה... עליו להיות ענו, צנוע ומלא אהבה וחסד לכל אחד".³⁹

יש למנות פרנס סבלן. פסוק מפורש בתורה: "יפקד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה", ומבאר רש"י: "... שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו".⁴⁰ הילקוט מבאר: "שיהא מסיח לכל אחד ואחד לפי דעתו".⁴¹ כותב החתם סופר: "כי המתנשא לראש צריך שיקיף כל הדעות ולשער כל אדם כפי דעתו ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו".⁴²

גם כיום מצויים פרנסים לפעול למען כל אחד ואחד. כותב הרב שכטר: "הרב סולובייצ'יק דיבר על חובות הרב כלפי קהילתו ככלל, וכלפי כל יהודי כפרט, ואמר: 'טפלו במסירות בכל יחיד, עודדו וחזקו כל יהודי... ועזרו לו למצוא פתרונות ככל שתוכלו'".⁴³

*

ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם מדגישה את חשיבותו של אחד ואחד מבני משפחת האדם.⁴⁴ ההכרזה ואמנות בינלאומיות רבות באות להבטיח שגם כאשר פועל השלטון למען מטרות חשובות הוא לא יפגע בזכויות אזרח ובחופשים.⁴⁵ כמה חוקות קובעות במפורש שעל המדינה לטפח כל אחד מאזרחיה.⁴⁶

³⁶ שמות ב יא.

³⁷ ראה שמו"ר א כז.

³⁸ שמו"ר ב ב.

³⁹ חורב עמ' 448. וראה סעיפים קא – קו.

⁴⁰ רש"י במדבר כז טז. וראה רש"י דברים כח טז; תנחומא דברים י; במד"ר כא ב.

⁴¹ ילקוט פרשת פנחס תשעו.

⁴² תורת משה מטות ד"ה *ויקצוף.

⁴³ מפניני הרב עמ' קעח. וראה שו"ת חיים ביד מט: "... וכשאני לעצמי לא אוכל לצאת ולבא... מעול הציבור והיחיד...".

⁴⁴ ראה סעיף ל הערות 41 42.

⁴⁵ ראה סעיפים צח צט.

⁴⁶ ראה ICL חוקת איטליה סעיף 2; חוקת שבדיה 1 2 (2); חוקת ברזיל 3 IV. וראה חוקת יפן 12, אשר בולט בה מאד שיעוד זה הוא היחיד המוזכר בה כמטרה מוצהרת של המדינה. וראה סעיפים צח צט.

כח. טובת הכלל

כותב המהר"ל: "יש לאדם להשתדל בטובת הציבור בכל מאמצי כוחו".¹

כותב הרב שמעון שקופ: "... יסוד ושורש מגמת תכלית חייו, שיהיו כל עבודתו ועמלנו תמיד מוקדשים לטובת הכלל, שלא נשתמש בשום מעשה ותנועה, הנאה ותענוג שלא יהיה בזה איזה ענין לטובת זולתנו".² כותב הרב עמיהל: "בעוד שכל דת כוללת רק שני חלקים, מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו, הנה לנו יש עוד חלק שלישי והחלק האחרון הזה הוא אולי בבחינת אחרון אחרון חביב והוא מצוות שבין ישראל לעמו, בין ישראל היחיד לאומה הישראלית".³

באופן מיוחד מצווים פרנסים לפעול לטובת הכלל

מלך כותב המהר"ל: "... כי אין ענין המלך... רק שיהיה פונה אל העם להשגיח אליהם ולתקן עניניהם מה שחסר להם".⁴ כותב המלבי"ם: "כי אין טוב למלך לדרוש טובת גוייתו רק טובת הכלל".⁵

פרנסים כותב הפלא יועץ: "וואם ראש הקהל הוא, או ממנהיגי טובי הערים, עליהם המצוה הזאת להשתדל בתקנת אנשי העיר בין על מילי דאסורא בין על מילי דממונא...".⁶

חכמים המהר"ם מינץ פוסק: "מוטל על כל חכמי דור ודור לתקן תקנות הצריכים לציבור".⁷

פעילות הפרנסים לטובת הכלל באה לידי בטוי בתחומים הבאים

הגנה כותב הרלב"ג: "שראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמים עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון".⁸ כותב העיקרים: "שצריך שיהיה המלך... רחמן לעמו, ומוסר נפשו להצילם כמו שמדרך הרועה לסכן נפשו ולהסיר המזיקין ולהלחם עם הארי והדב לשמור הצאן ולרחם עליהם".⁹ כותב הרב משה אלמושוני: "ארבעה תנאים שצריך שימצאו במנהיג השלם... והתנאי השלישי, הוא שיהיה יכולת במנהיג להועיל למונהגים ולהצילם מכל צרה ומכל נזק...".¹⁰

¹ מהר"ל דרך חיים על אבות בג בסוף. וראה מו"נ ג כז. וראה סעיפים קצו - ר.

² הקדמה לספר שערי ישר.

³ לנבוכי התקופה 277.

⁴ דרשות מהר"ל מפראג, דרוש לשבת תשובה עמי' עב.

⁵ מלבי"ם ירמיהו כב טו.

⁶ פלא יועץ ערך תקון.

⁷ שו"ת מהר"ם מינץ צז.

⁸ רלב"ג יהושע פרק יא התועלת הרביעי.

⁹ עיקרים ד כו.

¹⁰ מאמץ כח הדרוש האחד ועשרים דף קעג ב. על שאר התנאים ראה סעיפים מז נד נו.

תקנת הכלל המאירי כותב: "ואם הוא ממונה במנהיג, ראוי לו... להשתדל בכל מיני תיקון הצריכים בה, הן תיקון מדיני הן תיקון נפשי, הן במניעת הזקן הן בהשתדלות תועלת".¹¹ כותב הרב יהודה מוסקאטו: "עם היות חסד ומשפט שני עמודי התווך שבית המלכות נכון עליהם, מכל מקום עשר ידות בזה למדת החסד... והוא מה שאמר החכם שלמה: 'חסד ואמת יצרו מלך, וסעד בחסד כסאו'".¹² כותב הראי"ה קוק: "כאשר יש אדם שהוא מנהיג הכלל, ושואף רק אל השלמות הרוחנית, לפעמים לא ישים אל לב לחסרונות הגשמיים שבמצב האומה, והוא חסרון נמרץ, כי המצב הגשמי - ממנו תוצאות למצב הרוחני".¹³

חיזוק הדת כותב הרמב"ם: "מטרתנו אנו תקון בני אדם לעבודת ה' וסדירות מצבם".¹⁴ כותב הרש"ר הירש: "חובתך שאליה הנך נקראת, הלא היא, לפעול ולעשות הטוב בעדתך ובעד עדתך, גם לנטוע בקרב קהל עדתך את קניני ישראל ועניניו הקדושים, גם לשמרם, להחזיקם, לכלכלם, לנטלם ולנשאים".¹⁵ כותב הראי"ה קוק: "כל אומה תאמר שהיא מערכת את הטוב ואת הרע, את היפה ואת הכעור, על פי ערכיה היא, וגם אנו חפצים לבנות את עולמנו על פי הערכים שלנו".¹⁶

הפעול לטובת הכלל מקיים מצות גמילות חסדים ומצות ערבות.¹⁷ הוא הולך בדרך הבורא. אומר הנביא: "כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'".¹⁸ כותב המהר"ל: "אין מלכותו רק על כלל האומה".¹⁹ הוא עשוי להאחיב שם שמים על הבריות.²⁰ זו מדת חכמים. כותב הסמ"ג: "ולמיום שנסתם חזון ונביא... העמיד הקב"ה את החכמים... לתקן לישראל כל תקנות טובות".²¹ כותב הרב צדוק הכהן מלובלין: "ובודאי כל דברי חכמים לרחם על הבריות ולהמשיך טובה וחיים לעולם".²² כותב החזו"א: "... אבל מה שמצאו חכמים לטוב הננו צריכים להיות בטוחים שמביא טובה בעולם".²³

¹¹ בית הבחירה תענית יט ב - כ א. וראה מורה נבוכים ג כז.

¹² נפוצות יהודה הדרוש השנים וארבעים. הפסוק ממשלי כ כח.

¹³ עין איה ברכות א פרק רביעי לח. וראה עולת ראייה א עמ' שלד; שם ב עמ' קו; משך חכמה בראשית מא לג.

¹⁴ מו"נ ג מא.

¹⁵ חורב עמ' 442.

¹⁶ מאמרי הראי"ה א עמ' 194.

¹⁷ ראה רמב"ם תפילה ו ח: "... היתה תורתו ואינו עושה מלאכה כלל והיה עוסק בתורה בשעת תפלתו אינו פוסק שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפלה, וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה". וראה ביאור הגר"א שו"ע או"ח ע ד ד"ה היה. וראה שו"ת חתם סופר או"ח נד, שהאמורא רבי חגי היה מברך ברכת המצוות כל בקר כשהתחיל לעסוק בצרכי הציבור. וראה מ"ב על שו"ע או"ח שו סק כח: "דצרכי רבים הוי כצורך מצוה". וראה סעיף קעא.

¹⁸ ירמיה ט כג. וראה מו"נ ג נד.

¹⁹ נתיבות עולם נתיב העבודה ז. וראה משך חכמה ויקרא יח ד - ה; שם הפטרה לפר' דברים; שם דברים ד כט.

²⁰ ראה סעיף לא. וראה שערי תשובה ג קסח. פשיטא שגם תקנות לתיקון העולם מרבות קידוש שם שמים.

²¹ סמ"ג, לאוין, הקדמה כללית ד"ה ולמיום שנסתם. וראה אור שמח על הלכות שופר סוכה וולוב ח י, המכנה את חכמי ישראל בשם אבות האומה.

²² צדקת הצדיק קכג, וראה שו"ת הרדב"ז א תיג המובא בסעיף מו.

²³ קובץ אגרות ב אגרת מד.

פרנסי הקהילות פעלו לטובת הכלל. בפוזנא השביעו את הפרנסים: "מנהיג ומנהיג ממנהיגי הקהל מוטל עליו להתעסק בעסקי הקהל בכל מאי דאפשר בכל מאמצי כחו לטובת הכלל".²⁴ ברסיפי תקנו: "אשר חובה על אדוני המעמד... להתענין בצרכי עמנו במדינה זו, ולטפל בהם, וביחד עם זאת, לדאוג לטובת הכלל".²⁵ ההקדמה לתקנות שהתקבלו בקוניץ אומרת: "כל התקנות ההם... נקיי כפים ובר לבב עשו לשם שמים לטובת כלל המדינה...".²⁶

גדול שכרו של פרנס הפועל למען הכלל. אומר המדרש: "אמר הקב"ה אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהן מנהג אחים, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך".²⁷

כדי להבטיח את טובת הכלל יש למנות מועמדים המסורים לציבור.²⁸ אומר המדרש: "אמר רשב"ל: שאול לא זכה למלכות אלא על ידי שהיה זקינו מדליק נרות לרבים".²⁹ כותב הרב ירוחם ליוואוויץ: "דבכדי להתמנות פרנס על הציבור, צריך שתהיה לו מדת ההרגשה בכל צער ויסוריו של הציבור, שלא יעלם מהפרנס שום צער וכאב כל דהו של הציבור...".³⁰

גם כיום תקפה החובה לפעול לטובת הכלל.³¹

*

במדינות המפותחות השלטון רואה את עצמו מחויב לטובת הכלל.³² ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם קובעת שבמקרים שטובת הכלל דורשת זאת ניתן להגביל זכויות וחירויות.³³ מדינות אחדות מפרטות בחוקתן את שאיפותיהן ובכלל זה את המחויבות לטובת הכלל.³⁴

²⁴ פנקס הכשרים של קהילת פוזנא קכד משנת ש"צ לפ"ק.

²⁵ כתבי רבינו יצחק אבוהב, תקנות ק"ק צור ישראל בעיר רסיפי ברזיל תקנה 25 משנת הת"ט, עמ' קפב.

²⁶ תקנות מדינת מעהרין תקנות ועד קוניץ תע"ג לפ"ק תק"נ (ז"ד).

²⁷ שמו"ר א כז. וראה מכילתא על שמות טו א. וראה סעיף קז.

²⁸ ראה שו"ת דברי מלכיאל ד סוף סימן פג.

²⁹ ויקר"ר ט ב.

³⁰ דעת חכמה ומוסר ח"א עמ' כח.

³¹ ראה סעיף סח.

³² ראה הפדרליסט פרק טז מס' 41.

³³ ראה סעיף כט (2). נוסח מלא של סעיף זה ראה בסעיף צט הערה 1.

³⁴ ראה ICL חוקת ברזיל 78 (0), שהנשיא וסגנו נשבעים לקדם את הטוב הכללי של אזרחי ברזיל. וראה ICL חוקת ברזיל 3; חוקת שוויצריה 2 (2). וראה חוקת ארצות הברית של אמריקה במבוא.

כט. טובת המדינה

כל אחד מצווה לפעול לטובת המדינה.¹

באופן מיוחד מצווים פרנסים לפעול לטובת המדינה²

העקידת יצחק כותב: "... וכבר נתפרסם זה מכמה מקומות שנצטוו... להשלים חוקם בכל מה שיחייבהו... לבלתי היות בו חסרים מכל הגויים אשר סביבותם, שלמה יהיו חסרים וגרועים מהם בו ויהיה להם לחטא ואשמה לבלתי חול עליהם שפע ההשגחה השורה על הממלא את חוק ראשונה בכל מה שבידו לעשות".³ כותב הרב שלמקיש: "... ואוי לו לעם אם יתרפה במלאכה... ואם יטמין ידו בצלחת מבלי עשות מאומה, אופני הממשלה בכבדות ינהגו ובעצלתים תפול הממשלה... ואבד העם בענין רע".⁴

פרנס הפועל למען חיזוק המדינה מקיים את כל המצוות אותן מקיים מי שפועל לטובת הכלל⁵ ואת המצוות הקשורות להקמת מדינה יהודית.⁶

זו מדת התורה. כותב הרב מנחם מנדל שניאורסון: "אף על פי שלפעמים לא רואים זאת מיד בגלוי, צריכים לעיין ויראו איך שדרך התורה היא טובת המדינה האמיתית".⁷

חכמים תקנו להתפלל לשלום המדינה. פוסק הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכיפורים: "... ומתפלל שם בהיכל אחר שיצא תפלה קצרה... יהי רצון מלפניך ה' אלקינו... ולא יסור שבט מבית יהודה...".⁸ "כיון שהגיע שער למדבר יצא כהן גדול לעזרת הנשים לקרות בתורה... ומוסיף לאחריה שבע ברכות... ומברך על ישראל ברכה בפני עצמה עניינה שיושיע ה' את ישראל ולא יסור מהן מלך...".⁹ פוסק הרמב"ם בהלכות חגיגה: "מצות עשה להקהיל כל ישראל... בכל מוצאי שמיטה... ולקרות באזניהם מן התורה... ומברך לאחריה... על ישראל שתעמוד מלכותם...".¹⁰ כותב הטור: "... שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית...".¹¹

¹ ראה סעיף קצו. ראה אגרות צפון אגרת יב: "... גם מחוץ לתחום ביתך עליך... להתחבר אל הכלל, אשר על ידו בלבד אפשר לפעול בקנה מידה גדול ולעולמי עד, להתחבר אל העדה מצד אחד ואל המדינה מצד שני, המדינה המאכסנת אותך ומגינה עליך". הרש"ר הירש כתב זאת לבני קהילתו בגרמניה. ק"ו בן בנו של ק"ו שיש לפעול למען מדינה יהודית.

² ראה סעיף כז הערה 17.

³ עקידת יצחק השער התשעים וחמשה.

⁴ שו"ת בית יצחק יו"ד א בסופו.

⁵ ראה סעיף כח.

⁶ ראה סעיף ג.

⁷ התועדויות, ש"פ מקץ שבת חנוכה, תשנ"א, ברוקלין תשנ"ב.

⁸ רמב"ם עבודת יום הכפורים ד א.

⁹ רמב"ם עבודת יום הכפורים ג ה - יא.

¹⁰ רמב"ם חגיגה ג א - ד.

¹¹ טור אורח חיים קפח.

הגמרא אומרת ששמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו לענין ברכה, ומבאר רש"י: "היו מברכים לתפילת חיי המלך".¹² חכמים קבעו את צום תשעה באב לא רק לזכר חורבן בית המקדש אלא גם על ביטול מלכות ישראל.¹³

כדי להבטיח את טובת המדינה יש למנות פרנס בעל כישורים מתאימים. פסוק מפורש בתורה: "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל", ומבאר הרמב"ן: "וטעם אנשי חיל - אנשים ראויים להנהיג עם גדול...".¹⁴

גם כיום מצוה לפעול לטובת המדינה. כותב הרב נריה: "וכשהכותב שואל שאלה עקרונית: 'האם הדאגה לצרכיהם ההכרחיים של מדינת ישראל ועם ישראל היא חובה דתית?' - הרי התשובה ברורה: בה במידה שהצרכים ההכרחיים הללו נובעים מעובדת קיומה של המדינה מבחינה אובייקטיבית - הרי הם ודאי חובה דתית...".¹⁵

*

אחד התפקידים הבסיסיים של הפרנסים הוא לשמר את המסגרת המדינית שהם עומדים בראשה, ואף לקדם אותה מכל הבחינות. כותב אלכסנדר המילטון ממעצבי החוקה של ארצות הברית: "אלו המטרות העיקריות שעל האיחוד להגשימן: הגנה משותפת של המדינות החברות; שמירה על שלום הציבור, הן מפני זעזועים מבית והן מפני התקפות מחוץ; הסדרת הסחר עם אומות אחרות ובין המדינות לבין עצמן; שמירה על ההרמוניה והמגעיים הנאותים בין המדינות; יעדים שונים שיש בהם תועלת לכלל; ריסון המדינות (במסטר פדרלי) מעשיית מעשים מסוימים העלולים להזיק; לנקוט באמצעים לחיזוקן הנאות של כל הסמכויות הללו".¹⁶

חוקות של כמה מן המדינות מטילות על העומדים בראשן, הנשיא, הממשלה וראשה ובית הנבחרים את האחריות לבטחון המדינה, לשגשוגה וכד'.¹⁷ מדינות אחדות מפרטות בחוקתן את שאיפותיהן, ובכללן רצון לכוון משפט, להבטיח שקט מבית, לעשות להגנת הציבור,¹⁸ לשמור על עצמאות המדינה ועל בטחונה¹⁹ וכיו"ב.

¹² רש"י בבלי יומא ג א ד"ה ברכה לעצמו.

¹³ ראה צניף מלוכה עמ' 17. וראה שם, "עצמאות ישראל בהלכה", עמ' 15 - 27.

¹⁴ פירוש הרמב"ן על התורה שמות יח כא.

¹⁵ צניף מלוכה עמ' 303.

¹⁶ הפדרליסט פרק יא מס' 23. וראה שם פרק טז מס' 41, מאמר שנכתב גיימס מדיסון.

¹⁷ ראה ICL חוקת שויצריה. על אחריות בית הנבחרים לקידום המדינה ראה סעיף 173, על אחריות הממשלה

לקידום המדינה ראה סעיפים 183 - 185.

¹⁸ מבוא לחוקת ארצות הברית של אמריקה.

¹⁹ ראה ICL חוקת שויצריה 2 (1).

ל. טובת האנושות

כל אחד מצווה לפעול לטובת האנושות. כותב ספר חסידים: "ויהי אדם ערום ביראה ובדעת לחשוב מחשבות ערומות לתקנת העולם ולכבוד שמים".¹ כותב הרמח"ל: "שינהג אדם כל פעולותיו... אל תכלית ההטבה האמתית... שתולדתה חיזוק התורה ותקון אחוות המדינות".² כותב ליקוטי מוהר"ן: "צריך כל אדם לומר כל העולם לא נברא אלא בשבילי. נמצא כשהעולם נברא בשבילי, צריך אני לראות ולעין בכל עת בתיקון העולם ולמלאות חסרון העולם ולהתפלל בעבורם".³

לכל אדם באשר הוא מעלות גדולות

נברא בצלם שנינו: "רבי עקיבא אומר... חביב אדם שנברא בצלם. חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם".⁴

בחירה חפשית פוסק הרמב"ם: "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו".⁵

השגחה פרטית כותב הרמב"ם בפירושו המשניות: "וזה הוא ענין 'לא יקח שוחד', והוא כמו 'לא ישא פנים', אלא יפרע מהגדול במעלה על דבר מועט, כמו שנפרע ממשה רבנו על חטא הכעס, כמו שבארנו בפרקים הקודמים, וגמל עשו הרשע על כיבוד אב ואם, ונבוכדנצר על כיבוד השם, רצוני לומר: שם ה', כמו שנתבאר בסנהדרין בגמרא".⁶ כותב החתם סופר: "לפי שאין הקב"ה עושה עולה ח"ו לכל בריה אפילו לגוי, ואם מתקנים מעשיהם הקב"ה משלם להם שכרם ומטיב להם ומצילם מאויביהם...".⁷

פוסק הרמב"ם: "וכן כל העולם כולו אם היו עוונותיהם מרובין מזכויותיהן מיד הן נשחתיין".⁸

חיוני לעולם פוסק הרמב"ם: "לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמד, שכל המאבד נפש אחת מן העולם מעלים עליו כאילו איבד עולם מלא... הרי כל באי עולם בצורת אדם הראשון הם נבראים ואין פני כל אחד מהן דומין לפני חבירו לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר בשבילי נברא העולם".⁹ כותב המשך חכמה: "כל המין האנושי הוא אדם אחד, וכל אחד הוא אבר מאברי

¹ ספר חסידים (מרג.) יג. על היחס לבריאה כולה ראה סעיפים רפד - רפו.

² מסילת ישרים, בהקדמה. הערת הרב נבנצל: "בזמן שיד ישראל תקיפה אין נכרי שאינו שומר ז' מצוות רשאי לדור בא"י. ע' רמב"ם והראב"ד פ"י מהלכות עכו"ם וחוקותיהם ה"ו". וראה סעיפים שיט - שכב.

³ ליקוטי מוהר"ן א ה א, דף ה א.

⁴ משנה אבות ג יד. וראה איוב לא טו; רמב"ם עבדים ט ח; ספורנו על שמות יט ה; אור החיים בראשית א כז. וראה רמב"ם מעשה הקרבנות ג ב: "אפילו עולת העוף מקבלין מן הנכרי אף על פי שהוא עובד ע"ז...".

⁵ רמב"ם תשובה ה א.

⁶ משנה עם פירוש הרמב"ם אבות ד כד.

⁷ תורת משה ויקרא, לפסח ד"ה אהבתי כי ישמע. וראה רמב"ם ברכות י ט; תורת חובת הלבבות שער הבטחון פרק שני; ספר החינוך תריא; תוי"ט על עבודה זרה ד ז; הכותב, עין יעקב ריש עבודה זרה. וראה בבלי יומא סט ב, שהקב"ה נוהג במדת ארך אפים גם עם רשעים המשעבדים את ישראל.

⁸ רמב"ם תשובה ג ב. וראה בבלי שבועות לט א, שרק עם ישראל מכונה בשם עולם, אולם מהמשך דברי הרמב"ם מוכח שעולם הוא כפשוטו. וראה גליוני הש"ס קידושין מ ב, ד"ה לפי שהעולם נדון אחר רובו; שו"ת תשובות והנהגות ג שיז.

⁹ רמב"ם סנהדרין יב ג. וראה שם אישות טו טז; העמק דבר ויקרא יט יד.

האדם הגדול, וכל אחד נצרך לחברו, מושפע ומשפיע זה מזה וכולם כאחד נושאים קיום מין האנושי ונצחיותו.¹⁰ כותב הרב הוטנר: "ומכיון שראש היחוס שלנו הוא אדם יחידי, ממילא גם בכל אחד ואחד מאתנו טבועה היא מדת היחידות של ראשית מחצבתנו".¹¹

כותב הראי"ה קוק: "לא ישתכלל העולם בישובו כי אם כשיהי' כל עם משתדל להרבות גדלו וכבודו, ועל ידי זה תרבה הדעת וההצלחה".¹²

חכמה בגויים אומר המדרש: "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגויים תאמין".¹³ כותב הראי"ה קוק: "צדקה עשה הקב"ה עם עולמו, מה שלא נתן כל הכשרונות במקום אחד, לא באיש אחד ולא בעם אחד, לא בארץ אחת, לא בדור אחד ולא בעולם אחד, כי אם מפוזרים הם הכשרונות...".¹⁴

נבואה אומרת הגמרא: "שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן: בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהו בן ברכאל הבוזי".¹⁵ המדרש אומר: "מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ. בין ישראל בין עובד כוכבים, בין איש בין אשה בין עבד ובין שפחה הכל לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקדש שורה עליו".¹⁶ לדעת הרמב"ם נכרי עשוי להנבא.¹⁷

חלק לעולם הבא פוסק הרמב"ם: "כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא...".¹⁸

על הפרנסים לפעול לטובת כל נכרי בכל התחומים.¹⁹ כותב הרש"י הירש: "והאם אין ישראל רואה את תכליתו באחוח כללית של האנושות? האם לא נמצא כמעט בכל עמוד ועמוד מסידור תפילותינו תפילה לקידומה של אותה מטרה?"²⁰ כותב הראי"ה קוק: "האדם נברא יחידי בעולם ואנחנו כולנו, כל המין האנושי בני אב אחד. האמת הברורה היא שכל בני האדם המה אחים ממש,

¹⁰ משך חכמה בראשית כב יד.

¹¹ פחד יצחק על שבועות מאמר כא פרק א ב.

¹² מדבר שור הדרוש השנים ועשרים. ראה עץ הדר ב, שהם בכלל מצות וכבשוה. וראה ספר הברית ב יג א.

¹³ איכה רבה ב יג. וראה בבלי מגילה טז א "האומר דבר חכמה וכו'". וראה שו"ע או"ח רכד ז: "הרואה חכמי אומות העולם... שחכמים בחכמות העולם מברך: 'שנתן מחכמתו לבשר ודם'". המ"ב שם מבאר שחכמות העולם הן שבע החכמות. וראה שו"ת חת"ס או"ח רח ד"ה וזוה יש להבין. וראה העמק דבר בראשית, קדמת העמק ד: "... שכמו שעל חכמי אומות העולם החוששים לכבוד אלוהים מצוה לחקור בחכמת הטבע שהיא הבריאה שבוה נותנים כבוד לקב"ה". וראה סעיף רכא. וראה שו"ת תשובות והנהגות ג עו, שאין מברכים על נכרי חכם הלקוי באמונתו. על כך שיש לקום לפני חכם נכרי ראה רמב"ם תלמוד תורה ו ט.

¹⁴ אורות, אורות ישראל ה ב. וראה שמונה קבצים א שג.

¹⁵ בבלי בבא בתרא טו ב.

¹⁶ תנא דבי אליהו רבא פרק ט. וראה גליוני הש"ס קידושין ע ב ד"ה כשהקב"ה משרה שכינתו.

¹⁷ אגרות הרמב"ם מהדורת הרב קאפח אגרת תימן ב עמ' לו, וראה רמב"ם יסודי התורה ז א: "... שהאל מנבא את בני האדם" וכן שם ט א. הספרי על דברים יח טו והכוזרי א קג חולקים על הרמב"ם, וראה מחזה עליון ח. הערת הרב נבנצל: "אחרי משה רבינו אין נבואה שורה על אומות העולם כמבואר בגמרא בבא בתרא טו ב".

¹⁸ רמב"ם מלכים ח יא. וראה שם עדות יא י. וראה סעיף שכ.

¹⁹ ראה סעיפים רפז רפח שיט.

²⁰ אגרות צפון איגרת טו. וראה סעיפים רפז רפח.

בני אל אחד ובני אב גשמי אחד אשר רגש היושר והטבע גם יחד מכריח שישובו לחיות חיי נועם ושלוה ולדרוש בכל לב איש טובת רעהו כראוי לאחים מרוח, מלדה מבטן ומהריון.²¹

על הפרנסים לפעול לטובת כל אומות העולם. כותב הראי"ה קוק: "...כל העמים, לכל אחד מהם יש מטרה ותעודה המצטרפת בתור מקצע מיוחד הנצרך לתיקון העולם, שכל אומה מתיחדת בה על פי תכונותיה, גזורה על פי דיעותיה וכח ההיסטורי שלה, ומנחלת למין האנושי כולו את קניניה הפרטיים".²²

על הפרנסים לקרב את כולם לאמונה. פסוק מפורש בתורה: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", ומפרש רבינו אברהם בן הרמב"ם: "תהיו אתם בשמירת תורת מנהיגי העולם... ילכו העולם בעקבותיכם ויהיו מחקים את מעשיכם ויתהלכו בדרכיכם".²³ כותב הרב שמחה לוצאטו: "אומר נעים זמירות ישראל: 'הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו, כלומר, חובה לספר ולפרסם את מעשי ה' ותוצאות צדקתו".²⁴ כותב הרב סולובייצ'יק: "הקב"ה שבחר באומתו לא זנח את האנושות כולה כי לו כל הארץ. אדרבה, הוא חייב את אומתו להפיץ תורת חיים, לקרב את כל האדם אל אביו שבשמים ולשרת ככהני ה' הנושאים בשורתו לאנושות כולה. הארץ שייכת לו, ואיך יטוש בעל הבירה את בירתו?"²⁵

המיטיב לנכרים עושה את הישר בעיני אדם²⁶ והוא עשוי לקדש שם שמים.²⁷ הוא הולך בדרך הבורא העוסק בצרכי עולם,²⁸ והמנהיג את אומות העולם בבחינת "שמאל דוחה וימין מקרבת".²⁹ המקרב נכרים לאמונה בה' ולשמירת שבע מצוות בני נח מקיים מצות "ואהבת את ה' אלוך", עושה את רצון הבורא ומקדש שם שמים.³⁰

האבות פעלו לטובת האנושות כולה. השפת אמת אומר: "נבראו האבות לתקן העולם".³¹ זו מדת הנביאים. אומר המדרש: "כל הנביאים היו במדת רחמים על ישראל ועל אומות העולם".³² כותב הרב הילדסהיימר: "נביאי האמת היו שלוחים לתקן כל העולם".³³

²¹ תעודת ישראל ולאומיותו עמי' ע. וראה סעיף שיט.

²² עין איה ברכות ב פרק תשיעי רצ. וראה לנבוכי הדור ז. וראה סעיף רפז.

²³ פירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם, פירוש על בראשית ושמות עמי' שב.

²⁴ מאמר על יהודי ונציה עמי' 118.

²⁵ בסוד היחיד והיחד, מה דודך מדוד עמי' 195.

²⁶ ראה סעיף מ.

²⁷ ראה סעיף לא.

²⁸ ראה בבלי תמיד, פירוש הראב"ד דף ל ב: "... שמקום הועד היו שם באותו מקום שהקב"ה מתוועד עם העליונים לגזור גזירות ולעסוק בצרכי עולם".

²⁹ דעת תבונות פרק קנד.

³⁰ ראה סעיפים רז שיט.

³¹ שפת אמת בראשית פרשת לך לך שנת תרנ"ח.

³² במדר"ר כ א. וראה פירוש הרמב"ן בראשית ל א: "והנה אליהו ואלישע התפללו בעד נשים נכריות". הערת הרב נבנצל: "הצרפתית והשונומית היו ישראליות, זו אמו של יונה וזו אמו של חבקוק".

³³ שו"ת רבי עזריאל אבן העזר - חו"מ, על התורה פרשת בלק.

זו מדת חכמים. המשנה במסכת עדויות מכנה את שמאי והלל בשם אבות העולם.³⁴ ר' יעקב עמדין כותב: "... רבותינו ז"ל, שכל מגמתם לבקש טובה לכל בני אדם הנמצאים בעולם".³⁵ גדול שכרם של פרנסים הפועלים למען נכרים. אומר המדרש: "אמר לו הקב"ה: אברהם 'אהבת צדק ותשנא רשע', אהבת לצדק את בריותי ותשנא רשע, מאנת לחייבן, 'על כן משחך אלקים אלקיך שמן ששון מחבריך'. מהו מחבריך מנח ועד אצלך י' דורות ומכלם לא דברתי עם אחד מהם אלא עמך...".³⁶

כדי להבטיח את טובת האנושות יש למנות פרנסים האוהבים את בוראם. כותב המהר"ל מפראג: "מי שהוא אוהב השם יתברך אוהב את הבריות שהם ברואינו יתברך, כי מי שהוא אוהב את א' הוא אוהב את כל אשר שייכים לו ומצורפים אליו".³⁷

יש למנות פרנסים הנוהרים שלא לפגוע באיש. אומר המדרש: "הרי לך שני גדולי עולם שבדקן הקב"ה בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלן לגדולה. בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל... וכן במשה הוא אומר: 'וינהג את הצאן אחר המדבר' להוציאן מן הגזל".³⁸

גם כיום מצוה לפעול לטובת האנושות כולה.³⁹

כותב הראי"ה קוק: "אורו של משיח כשזורח בלב, הוא מלמד לכבד את הבריות כולם, והיה שורש ישי אשר עומד לנס עמים, אליו גויים ידרשו, והיתה מנוחתו כבודי".⁴⁰

*

ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם פותחת במילים: "ההכרה בכבוד הטבעי אשר לכל בני משפחת האדם, ובזכויותיהם השוות והבלתי נפקעות הוא יסוד החופש, הצדק והשלום בעולם".⁴¹ עוד קובעת ההכרזה: "כל אדם זכאי להיות מוכר בכל מקום כאישיות בפני החוק".⁴² האמנות והחוקות קובעות שיש לנהוג בשלום ובאחווה עם כל אחד ועם כל מדינה.⁴³

³⁴ ראה משנה עדויות א ד. וראה ירושלמי שקלים ג א ובעוד מקומות בירושלמי, שגם תנאים אחרים מכונים כך.

³⁵ לוח ארש, חלק א אות קמט.

³⁶ בר"ר מט ט.

³⁷ דרך חיים אבות א ו - ז, וראה עין איה ברכות ב פרק תשיעי רעא; שמונה קבצים ב מב; שם ז סו.

³⁸ שמו"ר ב ג.

³⁹ ראה סעיף רפח.

⁴⁰ שמונה קבצים א תתצא. וראה סעיף רפז.

⁴¹ וראה Constitution of Liberty עמ' 237, שהמונח זכות טבעית בא לשלול השקפות שלפיהן לפרנסים סמכות אלוקית ולכן הם רשאים להתעלם מאזרחיהם או, להבדיל, שיש להם סמכות לעשות ככל העולה על רוחם.

וראה שמונה קבצים קובץ א לט. בענין זכות טבעית ראה סעיף ג הערה 15.

⁴² הכרזה ו. וראה הרש"ר הירש שמות ו ו.

⁴³ ראה סעיפים רפח שיט שכ.

לא. קידוש השם

כל אחד מצווה לקדש שם שמים בכל הליכותיו.

פסוק מפורש בתורה: "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל..."¹, וכותב רמח"ל: "חייב האדם להיות חס מאד על כבוד קונו, ובכל מה שיעשה צריך שיסתכל ויתבונן מאד, שלא יצא משם מה שיוכל להיות חילול לכבוד שמים ח"ו".²

על מעלת קידוש השם אומרת הגמרא: "כל מה שברא הקב"ה לכבודו בראו שנאמר: 'כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו'".³ כותב הרב עוזיאל: "... מצות קדוש ה'... שקולה ככל התורה כולה, לפי שאם אין קדוש ה' – אין התורה מתקיימת כלל".⁴ כותב הרב נבנצל: "אין מצווה אשר תשווה לה. ואפילו חיים גדושים תורה ומצוות כשל משה רבנו נידחים מפניה. קידוש השם הוא תכלית בריאת כל נברא ומבלעדיו – אין לבורא חפץ בבריאה הנפלאה שיצרי".⁵

מצוה לקדש שם שמים גם בפני נכרים. שנינו: "רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם", ומבאר הרב חרל"פ: "היינו אף מן הגויים".⁶ כותב המהר"ל: "כשם שמצוה על האדם לאהוב השם יתברך כך מצוה עליו שיהיה גורם שיהיה שם שמים מתאהב על ידו... ויש לדעת כי דבר זה הוא עצם ישראל שיתקדש שמו הגדול על ידם".⁷

באופן מיוחד מצווים פרנסים לקדש שם שמים⁸

מלך כותב הפרי מגדים: "שגגת תלמוד עולה זדון, ושגגת המלך גדול מכולם, ח"ו פשע יחשב כי הוא חילול השם ילמדו ממנו אחרים לעשות בזדון".⁹

פרנסים כותב הרש"ר הירש: "בראש ובראשון המצוה ההיא והאזהרה הזאת מוסבות הנה אל מנהיגי העדה ואנשי הדעת אשר בקרבה... המה מוזהרים ביותר... לבלי לחלל את שמו הקדוש הנקרא עליהם, ואשר אמנם ראוי והגון הוא, כי שם שמים יתקדש על ידיהם".¹⁰

מורי הוראה החזו"א כותב: "לכל דבר [שבפסיקתו] יש בו חילול ה', אין קובעים הלכה כן!"¹¹

¹ ויקרא כב לב. על גדרי המצוה ראה רמב"ם יסודי התורה פרק ה; ספר החינוך רצה רצו; א"ת ערך חילול השם. הדיון שלפנינו עוסק בזהירות מפני כל פעולה שבעקיפין עלולה לגרום לחילול השם או כל החמצת הזדמנות לגרום לקידוש השם.

² מסילת ישרים א' עמ' קכג.

³ בבלי יומא לח א. וראה העמק דבר שמות ו ג; שם שמות כד י; שם במדבר יד כא.

⁴ הגיוני עוזיאל א עמוד 109.

⁵ שיחות לספר ויקרא סוף שיחה ח.

⁶ מי מרום, אבות ב א. וראה סעיף רז.

⁷ נתיבות עולם, נתיב אהבת השם ב. וראה בבלי יומא פו א. לשיטת המהר"ל, הפסוק "למה יאמרו הגויים וכי", מבטא את השאיפה ששם שמים יתאהב בעולם. וראה חדושי מרן רי"ז הלוי על התורה, תהלים ד"ה למה יאמרו הגויים, ואכמ"ל.

⁸ ראה רמב"ם יסודי התורה ה יא; אגרות הרמב"ם א מהדורת הרב שילת, איגרת השמד עמ' מט.

⁹ תיבת גמא פרשת מסעי ג.

¹⁰ חורב עמ' 454.

¹¹ ספר זכרון למרן בעל ה"אבי עזרי" זצוק"ל עמ' רל.

קידוש שם שמים מתבטא בעיקר בתחומים הבאים

כבוד שמים פוסק הרב ואזנר: "והכלל הוא דהחכם וירא אלקים עושה הכל לקדש שם שמים ולאהב אותו על הבריות".¹²

זו דרך הבורא. כותב רש"י בפירושו לפרשת חקת: "... כשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות, וכן הוא אומר: 'נורא אלקים ממקדשיך', וכן הוא אומר 'בקרובי אקדשי'".¹³ אומר המדרש: "עד בכור השבי' - ... ולא תאמר שבויים בלבד אלא אף עבדים ושפחות... שלא יאמרו יראתנו קשה שלא שלטה בהם פורענות".¹⁴ כותב רש"י בפירושו לפרשת שלח לך: "ואולם חי אני - שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באיחור ארבעים שנה מעט מעט".¹⁵ כותב האלשיך בפרשת בני שאול: "... כי ז' גדולים וטובים בני מלכים וצדיקים, צוה יתברך לשפוך דמם, לבל יתחללו שם שמים, ובל יאמרו הגוים כי אלקי ישראל נושא פנים לעמו".¹⁶

פרנסי ישראל נזהרו שלא יפגע כבוד שמים. אומר הנביא: "ויבא שלמה את קדשי דוד אביו את הכסף ואת הזהב ואת הכלים נתן באוצרות בית ה'", ומבאר רש"י: "לפי שהיה יודע שסופו ליחרב, שלא יהיו העובדי כוכבים אומרים קשה יראתם שלקחו נקמתם מן הבית שנבנה מן גזלות וחבלות שגזל מהם דוד".¹⁷ אומר המדרש: "למה אמר מרדכי לומר למלך, אין כתיב בתורה 'לא תכרות ברית?' אלא אמר מרדכי... שלא יאמרו כל ימים שהוא נשוי בנות עובדי אלילים היה שמור, ועכשיו שנשא בת ישראל - מת".¹⁸

כבוד התורה והמצוות כותב הראי"ה: "וה' יתברך ינחהו באורח מישור למען שמו... לכבד את התורה ולחבבה על הבריות, שזהו יסוד קידוש השם, הגדול מכל המצוות כולן".¹⁹ חכמי ישראל פעלו לקדש שם שמים גם במונן זה. רבינו הקדוש נתן מזוזה לארטבן,²⁰ ומבאר הבן איש חי: "זו היתה הוראת שעה בשביל קידוש השם, כי ארטבן היה מלך ואוהב ישראל ואוהב

¹² שו"ת שבט הלוי יו"ד קיד.

¹³ רש"י במדבר כ יג. וראה רש"י שמות יד ד.

¹⁴ תנחומא בא ז.

¹⁵ רש"י במדבר יד כא - כג.

¹⁶ מראות הצובאות על שמואל ב פרק כא. וראה חידושי הרב ציטרון-קטרוני חידושי תורה אבן העזר עמ' 337: "וכפי הנראה... היה מנהג המלכים כן... ולפי רוח המקום והזמן ששרר אז, זה היה תכלית הצדקה והמשפט והמניעה מזה היה חילול השם גדול... בבחינת יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. וזאת הלא נראה מגודל הרושם שעשה משפט זה על אנשי המזרח, עד שקירב תחת כנפי השכינה אלפים ורבות".

¹⁷ רש"י מלכים א ז נא. וראה מניח רפד ס"ק כג: "וקרוב לומר כי ה' רצון השי"ת שהמקום הקדוש הזה שבו השראת שכינה לעולמי עד לא יהי בחזקה, אפילו בהיתר על ידי כיבוש, ושלמה לא רצה לבנות הבית המקדש משלל דהע"ה כדי שלא יאמרו הגוים שנחרב בענין זה...".

¹⁸ ילקוט שמעוני אסתר תתרג. על ברית עם אומות העולם ראה סעיף רצ.

¹⁹ אגרות הראיה א אגרת קמח.

²⁰ ראה ירושלמי פאה א א. וראה בבלי שבת קטז ב: "... כל פעל ה' למענהו...".

התורה והחכמים, ובתו נשתטית וכששלח לו המזוזה וקבעה בפתח נתרפאת, וראה בעיניו כח של התורה והמצוה...²¹.

כבוד עם ישראל אומרת הגמרא במסכת שבת: " ... מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות – שנאמר: 'כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים'. איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות".²² פוסק הרמב"ם: "אבידת הגוי מותרת... ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח".²³ זו מדת התורה, אשר פתחה בתיאור בריאת העולם כדי שאומות העולם לא יאמרו שעם ישראל נוהג מנהג לסטים.²⁴

כך נהג דוד המלך. פסוק מפורש בנביא: "ויעש דוד שם בשבו מהכותו את ארם...", ומפרש רש"י: "שקבר את ההרוגים שהרג באדם והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביהם".²⁵

אסור לעשות מעשה הגורם לזלזול בכבודו של עם ישראל. למשל, פוסק הרמב"ם: "מי שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה ואם לדבר מצוה מותר לשנותה... במה דברים אמורים בשהיה המתנדב ישראל, אבל אם היה עכו"ם אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה עד שישתקע שם בעליה מעליה, שמא יאמר העכו"ם הקדשתי דבר לבית הכנסת של יהודים ומכרוהו לעצמי".²⁶ פוסק הסמ"ג: "אבל חייב בעטיפת הראש... אבל במלכויות האילו לא נהגו מפני שמביא ליד שחוק גדול שהגויים שוחקים עלינו וגם השפחות שבבית והעבדים והנערים".²⁷ פוסק המחבר בהלכות תשעה באב: "אבל ומנודה שמהלכים בדרך מותרים בנעילת הסנדל...", ומוסיף הרמ"א: "וכן במקום שדרים בין העכו"ם לא יחלוץ כי אם ברחוב היהודים וכן נהגו".²⁸ מבאר המשנה ברורה את פסק הרמ"א: "משום העכו"ם שמלעיגים עלינו".²⁹

על כך הקפידו יהושע ודוד. על השבועה לגבעונים אומרת הגמרא: "... כיון דאמרו להו מארץ רחוקה באנו ולא באו - לא חיילה שבועה עילויהו כלל, והאי דלא קטלינהו משום קדושת השם".³⁰ אומר הנביא: "ויאמר דוד אל גד צר לי מאד נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפלה", ומבאר הרד"ק: "היה חרפה בגויים בנוסם לפני אויביהם ונגפים לפנייהם וכן ברעב, כי היו הולכים בארצות הגויים והיו חרפה בהם".³¹

²¹ בניהו ירושלמי פאה א א. וראה שו"ת אגרות משה יו"ד ב קל: "בדבר הגיורת שמתנהגת בדת ישראל... ועתה נחלתה אמה הנכרית ומבקשת שתבוא היא עם בניה לראותה כי מתגעגעת מאד לראות את נכדיה... הנכון לדינא... שיש להתיר... אבל הטעם שיאמרו ח"ו על דיני התורה שהם לא ביושר...".

²² בבלי שבת עה א. וראה שו"ת שו"ת יו"ד שלד ס"ק עט.

²³ רמב"ם גולה ואבדה יא ג. על השבת אבדה לנכרים ראה סעיף שכ.

²⁴ ראה רש"י בראשית א א.

²⁵ רש"י שמואל ב ח יג.

²⁶ רמב"ם מתנות עניים ח ז.

²⁷ סמ"ג הלכות אבלות המצוה השניה מדברי סופרים. וראה ב"י יו"ד שפו וש"ך על שו"ת יו"ד שם ס"ק א.

²⁸ שו"ת או"ח תקנד יז.

²⁹ משנה ברורה שם ס"ק לד.

³⁰ בבלי גיטין מו א. וראה רש"י שם: "שלא יאמרו העובדי כוכבים: עברו על שבועתם". וראה רד"ק יהושע ט ז.

³¹ רד"ק שמואל ב כד יד.

אומרת הגמרא במסכת יומא: "אמרו עליו על רבי ישמעאל בן קמחית: פעם אחת סיפר דברים עם ערבי אחד בשוק, ונתזה צינורא מפיו על בגדיו, ונכנס ישבב אחיו ושמש תחתיו..."³², ומבאר השם משמואל: "הנה הכהן הגדול צריך להראות מעלת ישראל ולאהבם לפני אבינו שבשמים, על כן עשה מעשה זה לצאת ולדבר עם הגוי, ובודאי השיג גיאות מאד מזה שכהן גדול היום הזה ידבר עמו - בזה הראה לפני המקום מעלת ישראל..."³³.

זו מדת הקהילות. בקנדיאה תקנו: "... למען לא נהיה ללעג וקלס בתוך העמים, כי עלתה ההסכמה בינינו... ששום אחד מבני קהלתנו... לא יהיה רשאי להפשיט סוס או פרד או חמור..."³⁴.

כבוד החכמים והפרנסים פוסק הרמב"ם: "ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואף על פי שאינן עבירות הרי זה חילל את השם..."³⁵ כותב החפץ חיים: "כל מה שהאדם גדול ביותר, עליו החיוב יותר להזהר שלא יצא חילול השם על ידו..."³⁶

מבאר הרמב"ן: "והנכון כי השם יתברך דבר בכבוד אברהם. אמר, הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום... לכן לא אכסה ממנו, כי יאמרו הדורות הבאים, איך כיסה ממנו, או איך נתאכזר הצדיק על שכניו החונים עליו ולא ריחם ולא התפלל עליהם כלל..."³⁷ מבאר המכתב מאליהו: "... שבבחינת היחוד העליון... היה מקום לצייוי העקידה לחול וגם לצאת לפועל... אך מדרגת הדור לא היתה ראויה לכך. ברור הוא שגילוי מעין זה שייך רק לגדולי גדולים... אבל לאחרים שאינם במדרגה זאת אין זה גילוי כלל אלא חילול נורא..."³⁸ מבאר הרמב"ן: "כי יעקב קצף על שמעון ולוי בהרגם אנשי העיר בעבור שעשו חמס... ועוד חרה לו שלא יאמרו כי בעצתו נעשה הדבר ויהיה חילול השם שיעשה הנביא חמס ושוד..."³⁹

גדול שכרם של אלו המקדשים שם שמים. אומרת התוספתא: "מפני מה זכה יהודה למלכות... מפני שקידש שמו של הקב"ה..."⁴⁰

גדול עונשו של מי שחילל שם שמים או שהיתה לו הזדמנות לקדש שם שמים והוא החמיץ אותה. הגמרא אומרת: "אין מקיפין בחלול השם..."⁴¹ מבאר רש"י: "אלא נפרעין מידו..."⁴² פוסק הרמב"ם בהלכות תשובה: "... המחלל את השם, אף על פי שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד

³² בבלי יומא מז א

³³ שם משמואל מועדים, סוכות תרע"ג. הערת הרב נבצל: "אינו נלענ"ד כלל. והלא אפי' ביום חול אסור לכהן להפסיק באמצע העבודה ולצאת. אלא בודאי הי' איזה מלך או שר צבא וכיו"ב, והי' מוכרח לדבר עמו".

³⁴ תקנות קנדיאה קיא.

³⁵ רמב"ם יסודי התורה ה יא. וראה שם דוגמאות לכך.

³⁶ בית ישראל לקוטי אמרים פרק א. וראה רש"י בבלי שבת לג א ד"ה חילול השם: "אדם גדול שבני אדם למדים הימנו ואינו נוהר במעשיו, נמצאו הקטנים מזלזלין בתורה על ידו, ואומרים: זהו מבין שאין ממש בתורה ובמצות, ונמצא השם מתחלל, נעשה דבריו חולין".

³⁷ פירוש הרמב"ן על התורה בראשית יח יח.

³⁸ מכתב מאליהו ב עמ' 197.

³⁹ פירוש הרמב"ן על התורה בראשית מט ה.

⁴⁰ תוספתא ברכות ד טז.

⁴¹ בבלי קידושין מ א.

⁴² רש"י שם ד"ה אין עושין לו כחנוני.

בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימותי.⁴³ פוסק הרמב"ם בהלכות שבועות: "... חילול השם המקודש שהוא גדול מכל העוונות".⁴⁴

פסוק מפורש בתורה: "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל".⁴⁵ כותב המשך חכמה: "...עבירות דוד, עבירה דהסתה, כן עבירה דבת שבע, לא היה חלול השם, כי מי ראה! ולכן הקפיד על יואב... לא כן עבירה דשאל שער על דברי הנביא בפרהסיא, היה קיקלון לנביא השם וכבוד השי"ת הוקל בעיני ההמוני".⁴⁶

הקביעה מה מביא לקידוש השם או ח"ו להפך תלויה בתנאים ובנסיבות.⁴⁷ כותב הראי"ה קוק: "בדבר שהוא מוסכם בשכל לענין נאה, יש חילול השם אם לא נזהר".⁴⁸

חילול השם תלוי גם בדרך שהמון העם רואה את המעשה. כותב החפץ חיים: "משדנים על חילול השם הרי מתחשבים תמיד בדעת הקהל...".⁴⁹ כותב המשך חכמה: "חלול השם אשר אינו מכוון כלל אצל העושה רק תלוי בפעולת הדבר אצל זולתו".⁵⁰ כותב הרב זילברשטיין: "חילול ה' נמדד גם במה שאנשים טועים וחושבים שהוא חילול ה'".⁵¹

חילול השם בפני נכרים תלוי במדה מסוימת בעולם המושגים שלהם. כותב ספר חסידים: "אם יש דבר שהנכרים נוהגים בו איסור וליהודים אינו אסור, אסור לו ליהודי שיאכל פן יתחלל שם שמים על ידו כגון נכרי שראה שנכרי חברו רבע בהמה ואמר לנכרים שלא לאכול אותה ונמכרה ליהודי לא יאכלנה ישראל".⁵² פוסק המגן אברהם: "פה בעירנו נוהגין היתר לשכור עכו"ם בקבלנות ליקח הזבל מן הרחוב והעכו"ם עושים המלאכה בשבת... ואם כן היה נראה להתיר לבנות בית הכנסת בשבת בקבלנות, ומכל מקום ראיתי שהגדולים לא רצו להתירו כי בזמן הזה אין העכו"ם מניחים לשום אדם לעשות מלאכת פרהסיא ביום חגם ואם נניח אנחנו לעשות איכא חילול השם".⁵³

כאשר באותה פעולה עצמה יש גם הבטים של קידוש השם וגם הבטים של חילול השם או של עבירה אחרת, צריכים מורי הוראה מובהקים לקבוע סדר עדיפויות.⁵⁴ שבט הקהתי מורה: "עשה מעשה שיש בו קידוש השם אף על גב דמצד אחר יהי קצת חילול השם... הכל תלוי בדעת חכמי וצדיקי הדור שהם באותו פרק ובאותו מקום ועל פיהם יהי הדברי".⁵⁵

⁴³ רמב"ם תשובה א ד.

⁴⁴ רמב"ם שבועות יב ב. וראה הערות הרב צבי יהודה, סוף שו"ת עזרת כהן, עמ' תכו.

⁴⁵ במדבר כ יב. וראה העמק דבר שם.

⁴⁶ משך חכמה דברים הפטרת פרשת וילך ד"ה אמרו ביומא.

⁴⁷ ראה סעיף לט.

⁴⁸ מצות ראייה או"ח רמד.

⁴⁹ החפץ חיים חייו ופעלו א עמ' 10. על הצורך להתחשב בהמון העם ראה סעיף קעו.

⁵⁰ משך חכמה הפטרת פרשת וילך, בביאור המשנה אבות ד ד: "... אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם". וראה

שו"ת משנה הלכות ט שלו.

⁵¹ חשוקי חמד גיטין עמ' דש.

⁵² ספר חסידים (מרג.) תתכט. וראה ברית עולם ומקור החסד שם.

⁵³ מג"א שו"ע או"ח רמד ס"ק ח. וראה שו"ת חת"ס או"ח טו; שם או"ח לא.

⁵⁴ ראה, לדוגמא, שו"ע חו"מ קפג ח, שאין לקדש שם שמים אגב גרימת הפסד לאחרים.

⁵⁵ שו"ת שבט הקהתי א שפט. וראה רש"י בראשית א כו ד"ה נעשה אדם: "ואף על פי שלא סייעוהו ביצירתו ויש

מקום לאפיקורסים לרדות לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן

הקטן". וראה פאר הדור ג עמ' קפו: "ואף על פי שניתוחי מתים תמיד נוגעים בסופו של דבר לפיקוח נפש, אלא

כאמור, שאם כן יעקר הענין כולו – ובזה יש כבר חילול השם. והדבר מסור לידי חכמי הדור שהם יכולים

כדי להבטיח שיתקדש שם שמים יש למנות פרנס ירא שמים, המקדש שם שמים בהליכותיו.⁵⁶ אומר המדרש: "קפץ נחשון בן עמינדב ושבתו אחריו לתוך גלי הים לפיכך זכה למלכות... אמר להם הקב"ה מי שקדש שמי על הים יבא וימשול על ישראל".⁵⁷

מצוה לקדש שם שמים גם כיום. באסיפת ראשי ומנהלי ישיבות שהתקיימה בראדן בשנת תרצ"ט קבלו החלטה: "ביותר צריך לשים לב להזהר מהדברים הגורמים לחילול השם".⁵⁸ פוסק החזו"א: "... אבל אם נעשה בתחנת החשמל בשבת על ידי ישראל שאינו משמר שבתו אסור ליהנות ממנו, ואף אם הוא באופן שיש היתר בשימוש מן הדין, אסור להשתמש בו מפני שיש בשימוש אסור חילול השם שאינו חס לכבוד שמים...".⁵⁹ פוסק הרב משה שטרנבוך: "תמוה הדבר מדוע לא נזהרין היום בבעל חוב לתת לבעל חובו את כל מה שיש לו בבית כפשוטו, וכמבואר בשו"ע חו"מ... ובזמנינו, כשהאומות מקפידים ומסדרים לבעל חוב לצורך אשתו ובניו, אין לך חילול השם גדול מזה, אם אנו נעכב על אשתו וילדיו מלקבל מזונות וכעיקר הדין דמסדרים".⁶⁰

ערוך השלחן פוסק: "האמונה בביאת המשיח הוא מעיקרי התורה... זהו כל תקוותינו וישועתנו וישועתו של הקב"ה דאז יתגדל ויתקדש שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה בעולמו".⁶¹

*

מדינות אחדות מזכירות שם שמים בחוקותיהן,⁶² אך אף אחת אינה קובעת שיש לפעול לקידוש שם שמים.

להכריע בדבר מתוך טביעת עין והם שצריכים לדון בכל מקרה, לפי המצב ולפי השעה". וראה שם קפה קפו, שלעיתים קידוש השם או מניעת חילול השם יותר חשובים משלשת העבירות החמורות. וראה קריינא דאגרתא א רג: "בעיקר הדבר כך דעתי העניי' נוטה שמצוה רבה להצביע לרשימה החרדית... ומה שטען מצד חילול השם ח"ו אין כאן חילול השם רק קידוש ש"ש". וראה עוד קריינא דאגרתא א רז, רט, רי, ריז, ריט ועוד. וראה סעיף ג הערה 39. וראה שו"ת תשובות והנהגות א שסח; א תט; א תסט; ג שסג; ה שטז; ה שמב; ה שמג. וראה הערה 60. וראה וחי אחיך עמך עמ' נא: "ומו"ח הגר"י זילברשטיין שליט"א השיב על דבריו, דכשגבולות הפיקוח נפש מתרחבות ונוגעים למצב של עקירת ההלכה לגמרי, הדבר מגיע לחילול ה', ואז אנו אומרים שחילול ה' דוחה פיקו"ני".

⁵⁶ ראה ספר חסידים (מרג.) יב: "כשאדם מתאוה לדבר הנאה ועוזב את יצרו מפני יראת ה', ולא שירא מפני פורעניות עולם הבא ולא בשביל הנאת העוה"ז והעוה"ב... וזה הנקרא ירא ה'".

⁵⁷ מכילתא דרבי ישמעאל על שמות יד כב.

⁵⁸ אגרות ר' חיים עוזר אגרת קז. וראה הרב גלזנר, תל תלפיות תרע"ו, בעריכת הרב קאצבורג סימן קעד: "אם אנו בני דת יהודי לוחמים בכל לב ונפש לטובת עמנו וארצנו הכי לא יתקדש ש"ש על ידנו?"

⁵⁹ חזו"א אורח חיים לח ד.

⁶⁰ תשובות והנהגות ד שו. וראה חכם לב יקח מצוות עמ קב.

⁶¹ ערוך השלחן העתיד סנהדרין פא א.

⁶² ראה סעיף קסב.